

адаптації успішного зарубіжного досвіду до національних особливостей і інтегрування її у світове господарство шляхом проведення ефективної державної інноваційної політики.

Національна інноваційна система ґрунтується на наявності висококваліфікованого, освіченого особистісного капіталу людини. Дослідницький університет є саме тим інструментом, який формує такий капітал. Він як креативний суб'єкт національної інноваційної системи є центром появи передових ідей, концепцій та генерування інтелектуальної еліти суспільства.

Сприятливе середовище, яке створене в дослідницькому університеті зі стимулювання молодих вчених, викладачів і фахівців, забезпечення наступності поколінь в науці та освіті, підвищенню кваліфікації і професійної перепідготовки кадрів, освоєння кращого міжнародного досвіду на основі залучення вчених зі світовим ім'ям, академічної мобільності студентів і викладачів та ін., сприяє розвитку ефективної національної інноваційної системи.

2.3 Наукові установи як суб'єкти національної інноваційної системи

Згідно з визначенням Концепції розвитку національної інноваційної системи, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 680-р від 17 червня 2009 року, національна інноваційна система (далі – НІС) – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу¹.

Концепцією установлена структура НІС з п'яти підсистем: 1) державне регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій; 2) освіта, що складається із закладів вищої освіти та науково-виробничих підприємств; 3) генерація знань, що складається з наукових установ та організацій, які створюють наукові знання і технології; 4) інноваційна інфраструктура, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової

---

¹ Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06. 2009 р. № 680-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>.

складової, а також з технополісів, технопарків та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес інкубаторів та інноваційних структур інших типів; 5) виробництво, що складається з організацій та підприємств.

Предметом розгляду цього розділу є підсистема НІС – генерація знань, що складається з наукових установ та організацій, які створюють наукові знання і технології. Мета – розкрити особливості функціонування наукових установ як суб'єктів НІС та показати їх роль в межах процесу передачі знань до промислового сектору.

Правову основу діяльності наукових установ в Україні становлять нормативні акти: Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹, Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ», «Деякі питання наукових установ (організацій, підприємств), що перебувають у віданні Національної академії наук, національних галузевих академій наук», «Про затвердження Порядку формування тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», інші нормативно-правові акти, а також статuti наукових установ та інші локальні нормативно-правові акти, прийняті науковими установами.

Наведемо статистичні дані: у 2017 році наукові дослідження здійснювали 963 організації, з яких 441 належать до державного сектору, 376 до суб'єктів підприємницької діяльності та 146 до сектору вищої освіти. Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок з урахуванням сумісників, становила 94 274 осіб, з яких дослідники – 59 392 осіб, у тому числі 6 942 докторів наук та 19 219 кандидатів наук (докторів філософії). 70,3% кадрового наукового потенціалу проводять дослідження у галузі природничих та технічних наук, 7,6% у галузі медичних наук, 7,3% –

---

¹ На сьогодні у сфері наукової та науково-технічної діяльності діє понад 25 міжнародних договорів, якими створюються сприятливі умови для співробітництва між науковими організаціями та вченими відповідних країн, а також передбачаються спрощені та пільгові умови обміну вченими та оновлення наукового обладнання.

сільськогосподарських наук та 14,8% у галузі суспільних та гуманітарних наук¹.

Наукова (науково-дослідна, науково-технологічна, науково-технічна, науково-практична) установа (далі – наукова установа) – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, утворена в установленому законодавством порядку, для якої наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною (п. 16 ст. 1) Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»². Пунктом 29 ст. 1 цього Закону закріплено визначення основної діяльності наукових установ – проведення фундаментальних досліджень, прикладних наукових і науково-технічних (експериментальних) розробок, надання науково-технічних послуг, проведення наукової і науково-технічної експертизи, підготовка наукових кадрів, розвиток і збереження наукової інфраструктури.

У літературі прийнято розглядати наукову (науково-технічну) діяльність, яка є за своєю сутністю виробництвом знань, у єдиному процесі створення інновацій. Інноваційний процес і передбачає «походження» інновації від наукової ідеї до її прикладного дослідження, і далі – через конструкторсько-технологічні розробки – втілення спочатку у дослідно-експериментальному, потім – серійному виробництві і наприкінці – відповідний супровід у сфері її використання.

Отже, можна говорити, що інноваційний процес починається з діяльності наукових установ, які у національній інноваційній системі є одними з основних її суб'єктів. Розглянемо правовий статус та види наукових установ детальніше.

Згідно з абзацом 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» в Україні діють наукові установи державної, комунальної та приватної форм власності, які мають рівні права у здійсненні наукової, науково-технічної та інших видів діяльності. Наукова установа діє на підставі статуту (положення) чи іншого установчого документа, що затверджуються в установленому порядку. Наукова установа є юридичною особою та може мати статус неприбуткової організації (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Утворення, реорганізація та ліквідація державних наукових установ здійснюються в установленому Кабінетом Міністрів України порядку. На-

---

¹ Рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку»: Проект Постанови Верховної Ради України від 06.07.2018 р. № 8571. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64374.

² Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 3. Стор. 5. Ст. 25.

ціональна академія наук України, національні галузеві академії наук утворюють, реорганізують, ліквідують наукові установи, що перебувають у їх віданні, з урахуванням норм Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академії наук та статусу їх майнового комплексу». Утворення, реорганізація та ліквідація інших наукових установ здійснюються за рішенням їх засновників (ч. 2 ст. 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Крім державних, комунальних і приватних наукових установ, можуть створюватися громадські наукові організації – об'єднання вчених для цілеспрямованого розвитку відповідних напрямів науки, захисту фахових інтересів, координації науково-дослідної роботи, обміну досвідом. Вони можуть створюватися у формі громадських академії наук, наукових товариств, наукових асоціацій, спілок, об'єднань тощо (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено, що громадські наукові організації підлягають реєстрації та діють відповідно до законодавства про громадські об'єднання з урахуванням положень цього Закону.

Органи державної влади можуть залучати громадські наукові організації за їх згодою до участі у підготовці та виконанні рішень стосовно наукової і науково-технічної діяльності, наукової і науково-технічної експертизи, науково-технічних програм, проектів і розробок та у взаємодії з ними інформувати населення про безпеку, екологічну безпечність, економічну та соціальну значущість, екологічні та соціально-економічні наслідки реалізації відповідних програм, проектів і розробок (ч. 4 ст. 23 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Історично в Україні наукові дослідження зосереджені переважно в інститутах Національної академії наук України та національних галузевих академії наук¹. З огляду на цей факт, предметом розгляду цього розділу становить, в основному, діяльність вказаних наукових установ та їх структурних підрозділів.

Розглянемо види діяльності наукових установ (ст. 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Як уже зазначалося, *основна діяльність наукових установ* – проведення фундаментальних досліджень, прикладних наукових і науково-технічних (експериментальних) розробок, надання науково-технічних послуг, прове-

---

¹ Рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку»: Проект Постанови Верховної Ради України від 06.07.2018 р. № 8571. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64374

дення наукової і науково-технічної експертизи, підготовка наукових кадрів, розвиток і збереження наукової інфраструктури.

Крім того, наукова установа з метою перепідготовки наукових працівників та спеціалістів може здійснювати *навчання за програмами післядипломної освіти* в установленому порядку, а також *утворювати спільно з університетами, академіями, інститутами спеціалізовані кафедри для підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра та (або) доктора філософії*.

Наукові установи мають право здійснювати *видавничу діяльність наукового, освітнього та просвітницького характеру, виступати в установленому порядку засновниками друкованих засобів масової інформації, наукових видавництв, наукових журналів та наукових видань*.

Наукові установи, а також національні академії наук мають право *засновувати вищі початкові заклади з відповідних напрямів наукової діяльності (салузі знань) у порядку, передбаченому Законом України «Про вищу освіту», брати участь у забезпеченні навчального процесу та створювати на договірних засадах науково-навчальні об'єднання*.

При науковій установі можуть утворюватися *спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій за спеціальностями відповідно до основних напрямів діяльності цієї наукової установи у порядку, передбаченому законодавством України*.

Надання платних послуг, що надаються науковими установами згідно з основною діяльністю у відповідності з напрямками діяльності, встановленими статутом.

Зупинімося на останньому виді діяльності детальніше.

Згідно з ч. 2 ст. 8 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» державні наукові установи, які повністю або частково фінансуються за рахунок державного бюджету, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, можуть зараховувати власні надходження, отримані від плати за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійну допомогу, гранти (включаючи кошти, що надходять від вітчизняних та іноземних замовників для реалізації наукових, науково-технічних та інноваційних проектів) за рішенням вченої ради на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в територіальних органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки, відкриті в установах банків державного сектору.

Цією ж нормою статті 8 вказаного Закону встановлено обмеження для державних наукових установ щодо використання доходів, отриманих від

плати за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю: «Зазначені доходи, а також відсотки, отримані від розміщення коштів державної наукової установи на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору, включаються до фінансового плану (кошторису) наукової установи і можуть використовуватися на оплату витрат, пов'язаних із здійсненням та популяризацією наукової діяльності, оплату праці, придбання майна і його обслуговування, капітальне будівництво та ремонт приміщень тощо у межах статутної діяльності наукової установи».

Надання науковими установами платних послуг згідно з основною діяльністю у відповідності з напрямками діяльності, встановленими статутом, є видом господарської діяльності наукових установ. При цьому законодавством чітко окреслена сфера послуг, що можуть надаватися бюджетними науковими установами.

Так, наукові установи надають платні послуги за переліком, визначеним постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1180 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами», та відповідно до статуту наукової установи¹. У постанові КМУ закріплені 39 платних послуг, серед яких відзначимо такі:

1. Проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт.

2. Проведення робіт з діагностики, стандартизації і сертифікації технологічних процесів, обладнання та матеріалів, метрологічного забезпечення, технічного захисту інформації.

3. Проведення досліджень щодо розвитку окремих галузей національної економіки та кон'юнктурних досліджень.

4. Наукова та науково-технічна експертиза відповідно до договорів, укладених з фізичними та юридичними особами в установленому законодавством порядку.

5. Проектування, розроблення та виготовлення експериментальних зразків і дослідних партій матеріалів, речовин, приладів, обладнання.

6. Випробування обладнання, конструкцій, виробів, речовин, матеріалів.

7. Розроблення програмного продукту, впровадження, реалізація та супровід програмних засобів і продуктів.

---

¹ Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. № 1180 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1180-2003-%D0%BF>.

8. Надання консультацій з питань наукових досліджень, їх організації та наукового обслуговування, послуг з розроблення науково-технічної документації на науково-технічну продукцію, натурний зразок.

9. Підготовка на основі результатів аналізу, оцінки та узагальнення бібліографічних, реферативних і аналітичних оглядів, аналітичних і фактографічних матеріалів, добірок, каталогів, буклетів, інформаційної та рекламної продукції для провадження наукової та науково-технічної діяльності.

10. Підготовка понад державне замовлення відповідно до договорів, укладених з фізичними та юридичними особами, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів, у тому числі іноземців.

11. Прийом кандидатських іспитів, видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій, стенографування під час захисту дисертацій, організація, підготовка до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук та його проведення для осіб, які навчалися відповідно до договорів, укладених з фізичними або юридичними особами.

12. Організація підвищення кваліфікації спеціалістів усіх рівнів та їх стажування.

13. Організація та проведення наукових семінарів, конференцій, симпозиумів, лекторіїв, виставок, тренінгів.

14. Впровадження результатів наукових досліджень.

У статуті наукова установа конкретизує перелік платних послуг, що можуть нею надаватися відповідно до статутних напрямів діяльності.

Кошти, отримані науковою установою в установленому порядку як плата за надання послуг бюджетною науковою установою, належать до власних надходжень установи, і отримуються нею додатково до коштів загального фонду державного бюджету і відповідно до законодавства включаються до її спеціального фонду.

До власних коштів наукової установи належать і надходження від іншої додаткової діяльності. Наприклад, доходи від участі державних наукових установ у створенні господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 60 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Незважаючи на те, що основним видом діяльності наукової установи є виробництво знань, однак зауважимо, що без подальшого використання створених знань, доведення їх до споживачів наукової та інноваційної продукції – промислових та інноваційних підприємств – така діяльність не має сенсу.

Аналіз чинного законодавства про наукову і науково-технічну діяльність дозволяє зробити такі висновки:

Законодавцем детально регламентується порядок із створення (генерації) знань державними науковими установами.

При цьому законодавству про наукову і науково-технічну діяльність бракує нормативних положень, які б закріплювали механізм і процедури передачі науковими установами вироблених знань їх отримувачам.

Поділяємо точку зору, що передача знань і передача (трансфер) технологій не тотожні поняття: передача знань є більш широким поняттям, ніж передача технологій. Передача знань не обмежується передачею технології, але вона також включає в себе передачу результатів досліджень в сфері суспільних і гуманітарних наук та розповсюдження знання¹.

На сьогодні найрозповсюдженішим способом передачі знань є комерціалізація інтелектуальної власності шляхом (1) ліцензування, (2) передачі майнових прав на інтелектуальну власність та (3) створення господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Зупинімося детальніше на створенні науковими установами господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Найбільш поширеним способом комерціалізації результатів наукових досліджень й залучення інвестицій в світі виступає створення науковими установами господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності.

У 1997–2005 рр. установи Національної академії наук України мали значний досвід у цій галузі. Проте, у зв'язку з прийняттям у 2006 р. Закону України «Про управління об'єктами державної власності» діяльність установ з утворення господарських товариств була зупинена.

Лише у 2015 році при прийнятті нової редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вдалося передбачити у Законі спрощений порядок утворення господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 60 «Участь державних наукових установ, державних вищих навчальних закладів у створенні господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності»)².

На сьогодні Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (ст. 60) закріплені положення про:

¹ Вдосконалення передачі знань в Україні між науково-дослідними установами, університетами та промисловістю: Рекомендації, підготовлені Університетом Тарту, Центром інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України. 2016. С. 3. URL: http://www.nas.gov.ua/text/pdf/News/NASU_TartuUniversity_recommendations_full_text.pdf.

² Створення науковими установами господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=2300>.

- особливості внесення до статутного капіталу господарського товариства майнових прав інтелектуальної власності науковими установами;
- вимоги до оцінки вартості майнових прав;
- обов'язок державних наукових установ повідомити органу до сфери управління якого вони належать, та Фонд державного майна України про створення господарського товариства;
- розпорядження науковими установами корпоративними правами;
- здійснення прав учасника господарського товариства від імені державної наукової установи;
- особливості використання доходів, отриманих від діяльності товариства;
- особливості ліквідації господарського товариства.

Науковими установами вказані положення статті 60 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» імплементовані в статuti та спеціальні локальні акти, присвячені питанням створенню господарських товариств.

Приміром, Президією Національної академії наук України прийнято розпорядження від 17.05.2016 р. № 293 «Про участь наукових установ НАН України у створенні господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності».

Розпорядженням затверджено детальні рекомендації щодо створення господарських товариств. Особливість створення товариств – внесення до статутного капіталу лише майнового права інтелектуальної власності на використання об'єктів інтелектуальної власності зі збереженням виключних майнових прав інтелектуальної власності за науковими установами¹.

Зазначимо, що до 2016 року, коли новий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вступив в силу, існувала практика створення господарських товариств науковими установами шляхом внесення до статутного капіталу часток у грошовій формі або у формі майна, зокрема нерухомого.

Приміром, за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Міністерства юстиції України (далі – реєстр Мін'юсту) Національна академія аграрних наук України (далі – НААН) є співзасновником ТОВ «СП «Агроінком з часткою Академії у статутному капіталі в розмірі 33 відсотків (створене у 1993 році). За

¹ Про участь наукових установ НАН України у створенні господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності: Розпорядження Президії НАН України від 17.05.2016 р. № 293. URL: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/gosp_tovarystva_NAN_rozporiadzhennia_293.pdf.

даними реєстру Мініюсту, частка ДП «ДГ Львівської ДС», яка є організацією НААН, у статутному капіталі цього товариства становить 38,6 відсотків (165,7 тис. грн, створене у 1994 році). Внесок здійснювався у формі нерухомого майна.

Аналіз даних реєстру Мініюсту засвідчив, що ще 6 організацій НААН є співзасновниками 5 господарських товариств, внеском до статутних капіталів були гроші і нерухоме майно¹.

На сьогодні законодавством закріплене правило, що наукові установи можуть брати участь у формуванні статутного капіталу господарського товариства *виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності*, виключні майнові права на які зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом.

Науковими установами накопичений певний досвід у комерціалізації знань шляхом ліцензування, передачі майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та створенні господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності. Однак, практика наукових установ, що склалася у зазначених питаннях є неоднорідною, тому на сьогодні актуальною є необхідність узагальнення досвіду наукових установ у питанні передачі знань та визначення його відповідності вимогам законодавства. Наступним кроком такого вивчення має бути розробка єдиних методологічних підходів до діяльності наукових установ з передачі знань і підготовка на їх основі відповідних змін і пропозиції до чинного законодавства.

Отже, з нашого погляду, наріла необхідність узагальнення досвіду різних наукових установ у передачі знань шляхом підготовки рекомендацій, які мають закріпити вирішення проблемних питань у комерціалізації знань і, таким чином, будуть прияти формуванню одноманітної практики наукових установ. Рекомендації мають набути силу законодавчого акту задля обов'язковості їх дії для наукової та інноваційної сфер.

Наукові установи разом з дослідницькими університетами та бізнесом утворюють так званий «трикутник знань». Концепція трикутника знань давно відома у Європейському Союзі, оскільки стратегія розвитку об'єднаної Європи спрямована на гармонійний розвиток трьох вершин так званого «трикутника знань» (knowledge triangle) – освіти, досліджень та інновацій.

---

¹ Звіт Рахункової палати про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету на наукову і організаційну діяльність президії Національної академії аграрних наук України: Рішення Рахункової палати від 19.12.2017 р. № 26-2. С.37 URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16754557/zvit_26-2_2017.pdf?subportal=main.

У 1990 роках в Сполучених Штатах Америки розроблено концепцію «потрійної спіралі», яка передбачає взаємодію між університетами, державою та підприємницьким сектором у рамках сучасної інноваційної системи¹.

Процес генерації, передачі та реалізації знань базується на тісній та регулярній співпраці трьох сторін – науки, освіти та бізнесу, підприємств, які виступають отримувачами інновацій. Продукти діяльності наукових організацій – знання, і вони також можуть бути предметом купівлі-продажу. Однак, на сьогодні ринок наукової продукції відсутній, оскільки основним замовником виробництва наукових знань є держава.

Незважаючи на встановлення Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (ст. 48) програмно-цільового і грантового методів фінансування наукової і науково-технічної діяльності, головним методом фінансування науки в Україні залишається бюджетне фінансування. Державою встановлене базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється для:

- 1) проведення фундаментальних наукових досліджень;
- 2) підтримки найважливіших для держави напрямів прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, зокрема в інтересах національної безпеки та оборони;
- 3) розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності;
- 4) розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності;
- 5) збереження та розвитку наукових об'єктів, що становлять національне надбання;
- 6) підготовки наукових кадрів;
- 7) розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах та наукового забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на відповідні органи виконавчої влади;
- 8) забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв.

Однак, побудувати ефективну національну інноваційну систему тільки державним коштом шляхом фінансування базових потреб науки неможливо. Саме тому вкрай важливо розвивати в Україні концепцію «трикутника знань», що дозволить залучати кошти бізнесу для створення інновацій під окремими інноваційними проектами.

---

¹ Бутурлакiна Т.О. Реалiзацiя «трикутника знань» як стратегiя розвитку європейської освіти. Мiжнародний науковий вiсник. 2014. Вип. 8 (27). С. 113.

Отже, запорукою розвитку інноваційного процесу є розбудова взаємодії всіх суб'єктів національної інноваційної системи, забезпечення єдиної стратегії інноваційного розвитку, за якої діяльність усіх суб'єктів національної інноваційної системи підкорюється єдиним завданням і правилам.

Взаємодія суб'єктів національної інноваційної системи має бути заснована на визначенні ролі кожного з них у інноваційному процесі:

1) наукові установи та дослідницькі університети – перша ланка суб'єктів НІС, основне завдання яких полягає у створенні (генерації) знань;

2) суб'єкти – посередники між наукою і споживачем (бізнесом) – наукові парки, технопарки, венчурні фонди тощо;

3) суб'єкти, що обслуговують інноваційний процес і сприяють просуванню наукової розробки до споживача – інноваційні центри, центри із трансферу технологій та комерціалізації розробок;

4) споживачі інноваційної продукції – підприємства і бізнес.

У літературі запропоновані наступні загальні напрямки формування єдності освітньої, наукової та інноваційної сфер діяльності в Україні¹:

– розробка і реалізація ефективних механізмів фінансової, освітньої, дослідницької автономії університетів у відповідність до Закону України «Про вищу освіту», формування повною мірою дослідницьких університетів;

– формування ринку наукової продукції;

– формування цілісної інноваційної інфраструктури, розробка та впровадження ефективних механізмів комерціалізації завершених наукових розробок і технологій;

– створення державного фонду з метою підтримки пріоритетних інноваційних проектів через систему надання грантів, організації навчання фахівців у галузі корпоративного інвестування та надання корпоративного фінансування технологічним компаніям на ранніх етапах їх розвитку, виключно з метою комерціалізації інновацій;

– розробка ефективної системи мотивації та підтримки малих підприємств, startups у розробці інноваційних комерційних продуктів;

– підвищення ефективності функціонування Національної мережі трансферу технологій;

– розробка та впровадження корпоративних інформаційних систем знань для ефективного інформаційного забезпечення всіх учасників розвитку трикутника знань «вища освіта-дослідження-інновації»;

---

¹ Аналіз рамкових умов діяльності і взаємодії елементів трикутника знань в Україні. Внутрішня специфікація по проекту 543853-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-SMHES Fostering the Knowledge Triangle in Belarus, Ukraine and Moldova Підтримка трикутника знань у Білорусі, Україні і Молдові, с. 52. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/10517>.

– обов'язкове створення регіональних інноваційних фондів в місцевих бюджетах.

У 2016–2017 роках на замовлення Міністерства освіти і науки України в рамках Європейської рамкової програми досліджень та інновацій «Горизонт 2020» для підтримки роботи країн-членів та асоційованих членів, спрямованої на реформування їх науково-технічних та інноваційних систем, проводилася експертна оцінка системи українських досліджень та інновацій.

За результатами експертної оцінки був підготовлений Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України, з використанням Панелі ІПП програми «Горизонт 2020» (PSF) – інструменту, створеного Генеральною дирекцією з досліджень та інновацій (DG RTD) Європейської комісії в рамках Європейської рамкової програми досліджень та інновацій «Горизонт 2020». У Панелі ІПП програми «Горизонт 2020» (PSF) сформульовані конкретні та операційні рекомендації органам національної влади щодо реформ, необхідних для вдосконалення та підвищення якості національної системи досліджень та інновацій¹:

Національній раді України з питань розвитку науки і технологій як постійно діючому консультативно-дорадчому органу, що утворюється при Кабінетові Міністрів України з метою забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності:

– приймати рішення та надавати консультації з питань виділення інституційного фінансування на дослідження та конкурсного фінансування на дослідження у рамках окремих проектів. Необхідно забезпечити прийняття прозорої та орієнтованої на дію дорожньої карти, що буде містити інформацію про методи забезпечення балансу розмірів інституційного та конкурсного фінансування досліджень та розробок на період найближчих 5-7 років з огляду на можливі бюджетні обмеження;

– запровадити комплексний процес визначення національних соціально-економічних пріоритетів. Мета цього процесу – визначити суттєві пріоритетні національні дослідження з загального переліку національних пріоритетів, враховуючи існуючі наукові досягнення та потенціал згідно з світовими стандартами, та потребу підтримувати спроможність країни сприймати значний обсяг знань. Такі визначені пріоритетні національні

---

¹ Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України. Інструмент політичної підтримки програми «Горизонт 2020». 2017. 79 с. URL: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/10484/download?token=jaLhzp9a>

дослідження повинні узгоджуватися та гарантувати безпосередній внесок у досягнення загальних національних пріоритетних цілей, що забезпечить підтримку трансформації України у економіку та суспільство, орієнтовані на інновації;

– переорієнтація систем науки, технології на інновації. Дослідження та розробки в Україні мають здійснюватися на основі «високої якості» у термінах академічної науки світового класу та на «передових наукових досягненнях для втілення інновацій» перш за все у сферах інжинірингу та природничих наук. Інституціоналізована участь бізнес-сектора у роботі Національної ради з розвитку науки і технологій буде заохочуватися. Рекомендовано забезпечити постійне місце для високопоставленого представника Міністерства економічного розвитку та торгівлі у адміністративному комітеті Національної ради з розвитку науки і технологій.

– створити систему постійного моніторингу розвитку політики науки, технологій, інновацій в Україні і запровадити повноцінну культуру та систему оцінювання.

Державі в особі уповноважених органів:

– підвищити якість і значення науки і технологій через конкурсне фінансування досліджень, зокрема, шляхом додаткового бюджетного фінансування;

– надати право брати участь у конкурсах на отримання фінансування проектів досліджень, виділених Національним фондом досліджень, усім дослідницьким установам незалежно від їх приналежності;

– запровадити міжнародну систему перевірки проектів разом із збільшенням обсягів використання англійської мови в рамках досліджень, а також у процесах подання заявок, перевірок та звітування;

– Національний фонд досліджень від моменту створення має стати об'єктом міжнародного контролю та допомоги в розрізі процедур оцінювання грантів;

– Національній академії наук України (далі – НАНУ):

– визначити, яким чином дослідницька діяльність інститутів НАНУ сприятиме інноваційному прогресу, і які сфери досліджень (і відповідні інститути) мають бути вдосконалені для досягнення цієї цілі;

– продовжити організовувати періодичні оцінювання якості, актуальності, корисності та результативності власної роботи та роботи інститутів за міжнародними стандартами;

– розформувати наукові установи, які за результатами проведеної оцінки отримали низьку оцінку;

– запозичити міжнародні розробки щодо вікового та гендерного різноманіття кадрових ресурсів у великих дослідницьких організаціях і вжити відповідні дії. Це стосується Президії, складу різних органів та комітетів, а також складу дослідницьких груп у всіх інститутах;

– заохочувати використання англійської мови у публікаціях і запровадити відповідний елемент у критерії оцінки окремих вчених та інститутів;

– зменшити обсяги внутрішніх публікацій, обмежуючись лише тими науковими журналами, що мають конкурентний вплив

Рекомендації щодо підвищення ефективності інших наукових установ:

– провести комплексну оцінку галузевих академій наук та дослідних інститутів, які безпосередньо підпорядковані Міністерству освіти і науки України;

– за наслідками оцінки інститути, які не забезпечують прямої цінності для Міністерства освіти і науки України, слід або інтегрувати у відповідні університети, або до Національної академії наук України, інститути, робота яких є неефективною, слід або радикально реорганізувати, або закрити;

– Міністерство освіти і науки України має відповідати лише за місію, стратегію, управління та фінансування інститутів, що безпосередньо обслуговують політичні завдання міністерства, надаючи йому необхідні дані, докази та/або операційну підтримку.

Аналіз чинного законодавства в сфері наукової і науково-технічної діяльності свідчить, що надані рекомендації поступово втілюються, зокрема, постановою Кабінету міністрів України від 19 липня 2017 р. № 540 затверджений Порядок проведення державної атестації наукових установ, який закріплює механізм проведення державної атестації наукової установи з метою визначення ефективності її діяльності і наслідки такої атестації¹.

Згідно з цим Порядком (п.18) за результатами загального оцінювання діяльності наукових установ, яке проводиться не рідше одного разу на 5 років, залежно від класифікаційної і рейтингової оцінки наукові установи поділяються на чотири класифікаційні групи, де установи, які отримали I класифікаційну групу є науковими установами-лідерами, а IV класифікаційну групу отримують наукові установи, для яких наукова або науково-технічна, або інноваційна діяльність не є основним видом діяльності, які не є унікальними у відповідній галузі та втратили перспективи розвитку.

---

¹ Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ: Постанова Кабінету міністрів України від 19.07.2017 р. № 540. Офіційний вісник України. 2017. № 61. Стор. 80. Ст. 1873.

Порядком проведення державної атестації наукових установ (п. 18) встановлені наслідки віднесення наукових установ до IV класифікаційної групи:

- наукові установи, віднесені до IV класифікаційної групи, атестуються строком на один рік без права повторної атестації;
- засновник щодо установи, віднесеної за результатами державної атестації до IV класифікаційної групи, протягом року зобов'язаний вжити заходів щодо її реорганізації або ліквідації.

Висновки. Вирішення проблеми неефективності національної інноваційної системи потребує комплексного підходу до усунення основних факторів негативного впливу як на розвиток окремих суб'єктів національної інноваційної системи, так і на їх взаємозв'язки. Брак в Україні цілеспрямованої та послідовної інноваційної політики, яка враховувала б складність, циклічність та динамічність інноваційних процесів, а також вплив на них факторів геополітики, міжнародної економічної інтеграції та конкуренції, зумовлюють складнощі в процесі розбудови національної інноваційної системи та окремих її підсистем.

Чинна Концепція розвитку національної інноваційної системи була прийнята у 2009 році і з того часу її положення залишилися незмінними. Однак, з 2009 року чимало змінилося у суспільно-економічному житті держави.

Саме тому першим кроком у побудові сучасної національної інноваційної системи має стати проведення робіт з актуалізації змістовного наповнення Концепції розвитку національної інноваційної системи відповідно до сучасних можливостей та обмежень глобального характеру, внутрішніх чинників, що формують перспективи розвитку національної економіки, держави і суспільства та є результатом попередніх процесів, які відбувалися у політичній, правовій та соціально-економічній сферах України. Можливо, варто не оновлювати чинну Концепцію розвитку національної інноваційної системи, а розробити проект нового документу.

Наступним кроком має бути розробка єдиних методологічних підходів до діяльності суб'єктів НІС, визначених у Концепції розвитку національної інноваційної системи, в тому числі до наукових установ, і підготовка на їх основі відповідних змін і пропозицій до чинного законодавства.

Методологічні підходи до діяльності наукових установ з передачі знань мають змістовно охоплювати: (1) чіткі умови передачі майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності; (2) механізм ліцензування, в тому числі, умови ліцензійних угод та угод про передачу технологій; (3) особливості участі наукових установ у формуванні статутного капіталу господарських

товариств шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності; (4) особливості продовження здійснення досліджень після передачі результатів досліджень, захищених патентом, іншій стороні.

Узагальнення досвіду наукових установ у створенні і передачі знань потребує підготовки науковою спільнотою і державою спільних рекомендацій, які мають закріпити пропозиції щодо вирішення проблемних питань у комерціалізації знань і, таким чином, будуть сприяти формуванню однамнітної практики наукових установ. Рекомендації мають набути силу законодавчого акту задля обов'язковості їх дії для наукової та інноваційної сфер.

2.4 Господарсько-правове забезпечення стимулювання розвитку бізнес-інкубаторів

Економічний розвиток кожного суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від ефективного використання матеріальних і нематеріальних ресурсів. Одним чином складається розвиток, коли мова йде про поглинання вичерпних матеріальних ресурсів і джерел, зовсім іншим – коли в його основі найбільш невичерпне джерело з безкрайнім потенціалом – інтелект і творчий пошук, що генерують ідеї, стартапи, бізнес-проекти і врешті-решт нові товари та послуги на ринку. Але для успішної реалізації таких ідей та проєктів повинні бути створені належні умови як на законодавчому рівні, так і на практичному.

Ще на початку дослідження було звернуто увагу авторкою у доповіді «Пропозиції господарсько-правового забезпечення стимулювання розвитку бізнес-інкубаторів» на те, що описаним актуальним видом діяльності займаються саме бізнес-інкубатори, «виступаючи своєрідним «опікуном» стартапів та новостворених малих підприємств, що своїм сприянням і досвідом зменшують підприємницькі ризики на початку ведення господарської діяльності їхніми підопічними»¹.

Загалом стан законодавчого регулювання правового статусу та діяльності бізнес-інкубаторів в Україні є фрагментарним, точковим, без єдиної концепції розуміння сутності таких суб'єктів інноваційної інфраструктури та

---

¹ Стріжкова А.В. Пропозиції господарсько-правового забезпечення стимулювання розвитку бізнес-інкубаторів. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів*: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.) .редкол.: С.В. Глібко, В.В. Россієн, В.Б. Родченко. Харків: Право, 2018 С. 124.